

FELELET

BÁRÓ KEMÉNY GABOR

NÉHÁNY SZAVÁRA

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEFTŐL.

PEST, 1860.
RÁTH MÓR.

Röpiratod, melyet a napokban e cím alatt: Néhány szó báró Eötvös Józsefhez közrebocsátottál, mint magad mondád, nem azért íratott, hogy bárkit is megtámadjál, vagy meddő, sőt épen kártékony tollharczot idézzél elő, egyedüli czéled inkább csak az vala, hogy te s mások a közügy érdekében tisztába jöjjetek egypár kérdés felett, s így bizonyosan leginkább megfelelek óhajtásaidnak, ha mellőzve mindent, mi iratodban tollharczra alkalmat adhatna, válaszomban kizárólag az általad tett kérdésekre s azon állításokra szorítkozom, melyek engemet illetnek.

A Pesti-Napló és Magyar-Sajtó szerkesztőségeihez beküldött s meg nem jelent cikkelyedre, mely jelen röpiratodnak fő tárgyát képezi, October 27-én Kazinczy Ferencz felett tartott magasztaló beszédem adott alkalmat. Ki akartad mondani, mily rendkívül nagy elégtétel volt az reád nézve, midőn ezen beszédemben én magam adom meg, hogy a nemzetiség eszme, és pedig oly eszme, mely irányt tud szabni nemzetek munkásságának s fejlődésének (7-dik lap); én, ki a XIX-dik század uralkodó eszméiről irt munkámban a nemzetiségekről oly tanokat hirdettem, melyek hazafiúi lelkedet rettegéssel töltötték (8. lap); s egyszersmind kérdést akartál intézni hozzám: nem volna-e helyes a nemzetiség eszméjét a hivatottaknak megvitatni s megvilágosítani, s tisztába hozni nem csak azt, hogy azon

elméletek melyeket a francia politikai iskola teremtett, egymással ellenkezésben vannak, s ha alkalmazhatók lennének is, az emberek váradalmait még sem elégítenék ki (mit említett munkámban tettem); de azt is, hogy melyek azon követelések, melyeket a nemzetiségi eszme a helyes politika sine qua non-jának tüntet fel? (mit nézeted szerint ama munkámban tenni elmulasztottam (10. lap).

Minthogy tehát felszólalásodra nem azok, miket Kazinczy Ferencz százados ünnepén vagy más újabb irataimban a nemzetiségről elmondottam, hanem azon tévtanok adtak alkalmat, melyeket nézeted szerint említett munkámban hirdettem, s azon hibám, hogy, midőn az uralkodó eszmék befolyásáról két kötetet írtam, épen a kérdés legfontosabb részét nem fejtettem meg, azt t. i.: mik azon követelések, melyeket a nemzetiségi eszme a helyes politika sine qua non-jainak tekint? talán megbo csátják olvasóim, hogy hosszabb idézésekre látom kénytelenítve magamat.

Miután a XIX. század uralkodó eszméinek befolyásáról írt munkámnak második részét, mely az elsőben felállított elvek praktikus alkalmazását foglalja magában, nem csak aránylag kevesen ismerik*), de miután röpiratodból meggyőződtem, hogy azt még te sem méltatad figyelmedre, te, ki munkámat gondolkodásod tárgyává tevéd s arról egy külön munkát írtál, s a nézeteket, melyeket a nemzetiség eszméjéről kimondék, határozottan téveseknek s hibásaknak nevezted; annál szükségesebbeknek tartom ezen idézéseket, mert a nemzetiség kérdéséről, mi az általános elveket illeti, most sem mondhatnék egyebet; s mert az

*) Az említett munka, 1-ső kötetjének példányai rég elkelték, a másodikból több mint 400 példány még a kiadónál maradt, s így a legnagyobb valószínűséggel tehetem fel, hogy munkámnak ezen része az elsőnél legalább egyharmaddal kevesebb olvasóra talált.

olvasó csak akkor ítélné meg állításaid helyességét, ha munkámnak azon részét, melyre azok főképp vonatkoznak, ismeri.

A XIX. század uralkodó eszméinek befolyásáról írt munkámnak I. fejezete, melynek címe: „korunk vezéreszméi” a következő szavakkal kezdődik:

„Ha Európa különféle álladalmainak jelen helyzetét figyelembe vesszük – Oroszország és Anglia kivételével, hol a polgári szabadság utáni törekvés még kezdetét sem vette, vagy már régen kielégített – mindenütt három eszmével találkozunk, melyek lelkesedéssel felkarolva, irányt adnak a nyilvános életnek.”

Ezen eszmék:

a szabadság,

az egyenlőség,

a nemzetiség eszméi (I. köt. 45. 1.).

Ebből nekem úgy látszik: hogy ha meglelégedéssel tölti szivedet azon meggyőződés, miként a nemzetiséget én magam is eszmének tartom, mely irányt tud szabni nemzetek munkásságának (7. lap): e kellemes érzést nem csak Kazinczy ünnepélyén elmondott beszédem után, hanem már akkor kelle érezned, midőn a munkát, mely ellen később írtál – kezdedbe vedéd.

Ha csak hírlapi polémiát folytatnánk, evvel bevégezném válszomat. Az idézett sorok úgy hiszem elegendők annak bizonyítására, hogy a nemzetiséget már akkor, midőn a XIX. század eszméinek befolyásáról írtam, nem csak eszmének, hanem azon vezéreszmék egyikének tartam, melyek a nyilvános életnek irányt adnak.

De a kérdés sokkal fontosabb hogy sem olly tért választva vitatkozásunknak, melyen sem a szerkesztő, sem a hírlapi közönség türelmét igénybe nem vesszük, nehézségeidet ezen fordulattal akarnám kikerülni.

Hogy a nemzetiséget mindig eszmének tartam, azt a fentebbi idézet után talán el fogod ismerni, de ez végre mitsem bizonyít, ha azon fontosságot vontam kétségbe, mellyel ezen eszme nézeted szerint bír, vagy ha a nemzetiséget korunk egyik vezéreszméjének nevezve, azon befolyást nem vettem tekintetbe, melyet ezen eszme korunk államaira gyakorolni képes, ámbár ha már az uralkodó eszmék befolyásáról irtani, épen ez lett volna munkám egyik legérdekesebb feladása.

Engedd, hogy itt is idézettel válaszoljak, s miután a kérdésről, melynek mellőzésével vádolsz, egy egész fejezetet írtam; hogy ezen egész fejezetet vegyem fel.

„Daczára azon befolyásnak (ezeket találhatod a XIX. század uralk. eszm. bef. című munkám II. kötetje 541. lapján) – daczára azon befolyásnak, melyet az anyagi szükségek korunkban az élet minden viszonyaira gyakorolnak, családás azt hinnünk, hogy az állam szervezésében csak azokra kell tekintettel lennünk. A meddig a történetek visszamennek, az emberiség első lépéseitől fogva a művelődés pályáján, mindenkor szintoly lényeges befolyással voltak az erkölcsi szükségek polgárosodására. Minden korszak fölött egy eszme uralkodik, mely nemesítőleg hat minden emberi törekvésre, s mellyel szemben magok az anyagi szükségek is háttérbe lépnek s csak annyiban gondolhatni elégségre, a mennyiben az eszmét valósíták, vagy legalább ki tudják egyenlíteni az éles ellentétet a fenálló és az eszme közt.

A mi egykor a keresztyénség eszméje, a mi a XVI. században az egyházi, a XVIII-dikban a politikai refor-

mátió volt, – ugyanaz korunkra nézve a nemzetiség eszméje; – s erős meggyőződésem, hogy ezen eszme, mely a közel múltban megingatta a fenálló viszonyokat s annyi hatással volt a létező állapotok megzavarására, az államok definitív alakulására is tetemes befolyással leend. De hogy e befolyást helyesen megítélhessük, tisztába kell jönnünk előbb az iránt: minő értelemben lelkesülnek korunkban az emberek a nemzetiség elve mellett, azután azon igények iránt, mellyekkel a nemzetiség elve nevében az állam irányában fellépnek, s azt hiszem, hogy kevés kérdés van, mely fölött több merőben különböző nézet s oly általános fogalomzavar uralkodnék, mint épen ezek fölött.

E tárgyat, mely korunkban oly mélyen vág a gyakorlati életbe, sok költészettel és egyoldalúig tárgyalták, mi mellett egyáltalában semmi gyakorlati eredményre nem lehetett jutni, s csupán annak tulajdonítható, ha gyakorlati államférfiak a nemzetiség kérdését csak izgatási eszközül tekintették, s feledék, hogy azon alapelveknek, melyek oly tetemes negatív hatást idéztek elő, szükségkép positiv oldaluknak is kell lennie, melyet, jól fölfogva, az állam nyugalma és jóléte érdekében föl lehetne használni.

Korunk nemzeti törekvéseinek csak úgy méltányolhatjuk gyakorlati eredményeit, ha helyesen fölfogtuk a nemzetiség elve valódi jelentőségét, s az igényeket, melyeket azon elv nevében tesznek.

Megkísértem c tárgy fölött tisztán kifejtetni nézeteimet.

Mindenek előtt kérdem: mit kell tulajdonképen érteni a nemzetiség fogalma alatt, mely mellett oly igen lelkesültek?

Távol van tőlem, a különböző fajok különböző képességét tagadni akarni. A mint nagy különbségek vannak a kaukázusi és maláj, mongol és szerecsen faj közt physical és erkölcsi tulajdonokra nézve: úgy azon népek közt is, melyeket a tudomány ugyanazon t. i. a kaukázusi fajhoz számít, bizonyára tetemes különbséget találunk; de szintoly bizonyosnak látszik előttem, hogy igen túlbecsülik ezen származási befolyást, ha abból akarják kimagyarázni a különböző népek közt jelenleg létező különbséget, miután az egyes népek nemzetiségi öntudata egy általában nem a közös származás hitén alapszik. Mellőzve azon körülményt, hogy Nyugat-Európa legtöbb népeinek mondáiban sem találunk semmit, a mi ilyes meggyőződésnek szolgálhatna alapul, sokkal inkább ismeretes azon tény, hogy minden nemzetiség különböző népelemekből származott, sokkal felülőbbek a különbségek is minden nagyobb nemzetiség egyes részei közt, s azon esetek, hogy egyesek, sőt egész népiségek – mint például Szász- és Poroszországban a szláv elemek – megváltoztatván nyelveket, egy azelőtt ellenséges nemzetiségbe olvadtak, – mondom, ez esetek is sokkal újdónabbak, hogy sem azt hihetnők, mintha a közös származás eszméje magára a népre is nagy befolyással lehetne.

A faj-különbség helyébe a nyelv-különbség lépett, s korunk nemzetiségi törekvéseire legtöbb esetben ez szolgált alkalmul.

De a nemzetiségi jogosultság melletti nagy harcznak, melynek tanúi valánk, jelenségeit, s a nemzetiség elve valósítására intézett törekvések felütlő ellentéteit a nyelvkülönbségből sem lehet mind kimagyarázni, s kétségtelen minden elfogulatlan vizsgáló előtt, hogy itt még egy más, nagy fontosságú momentum befolyása mutatkozik.

E mű első részében, figyelmeztettem olvasóimat azon analógiára, mely az egyes családok törekvése közt, hogy kiváltságos

állásra emelkedjenek az államban, s egész nemzetiségek hasonló törekvése között létez.

Bizonyos fensőbb képesség felőli meggyőződést, s ennek következtében nagyobb jogosultságra törekvést találunk mind a népeknél, mind a családoknál. Céljuk mindkét esetben uralkodni. S a nemzeti és családi előjogokban részesülés módja az öröködés.

De még tovább vihető e hasonlat, miután a fensőbb képesség és jogosultság felőli meggyőződés, mind a népeknél, mind családoknál sokkal kevesebbé a velők született tulajdonok valódi különbségén, mint inkább jelen állásukon és emlékezéseiken alapszik.

Miként azon állás, melyet az egyes a társaságban elfoglal, részint attól függ, mily nézetben vannak tehetségei felől mások, de még inkább függ azon öntudattól, mellyel helyzetét betölti, vagy magasabb állásra törekszik: ugyanez az eset a népeknél, s ez öntudat a népeknél, valamint az egyeseknél, nagyobb részint multjok eredménye. Míg lesznek népek, a melyek az emberiségért többet tettek másoknál, a melyek mások szabadságának századokig védfalai voltak, valamíg az egyes népeknél fenmarad azon idők emlékezete, midőn fényesebb állásuk vala, mint jelenleg van: mindaddig fenmarad a különös jogosultság öntudata is, mint szinte a törekvés, ez öntudatnak érvényt szerezni.

Minél magasabban áll valamely nép erkölcsi tekintetben, minél messzebb haladt műveltségben: annál inkább felülmúlja a fajkülönbség befolyását azon erkölcsi hatás, melyet a történetek gyakorolnak nézeteire és cselekedeteire, főleg ha, mint Nyugot-europában látjuk, a fajkülönbséget lehető legkisebb mértékre csökkenté századokon át fenállása oly államoknak, melyek különféle népeket fűztek egy egészszé, s a folytonos vegyülés és érintkezés;

s még a nyelvkülönbség után, mely a külön népiség egyik legjellemzőbb vonása, sem ítélni meg az érintett fajkülönbséget.

Ha tehát kérdezik, miről ismerhetni meg valamely nemzeti egyéniséget, felelet: csupán külön egyénisége öntudatáról, s arról, hogy szükségét érzi ezen egyéni különbséget érvényesíteni. Minden nép, álljon bár milliókból vagy ezerekből, legyen bár önálló vagy más népek alattvalója, külön nemzetiségnek érzi magát, mihelyt fölébredt benne azon öntudat, s annak kell elismernünk. Miután pedig ez öntudat nem csak jelen helyzetének, vagy a nép nyelv- és fajkülönbségének eredménye, hanem sok esetben múltján alapszik: csak akkor ítélni meg, mennyi fontossággal bír valamely nép lelkesedése a nemzetiség eszméjeért, ha nem feledjük el e részben a történeti momentum fontosságát.

Ha tudjuk, mily jelentőséget tulajdonítanak egyes népek a nemzetiség fogalmának: azon igényeket is könnyen ismerhetjük, melyekkel ez eszme nevében föllépnek egyes esetekben az állam irányában.

A nemzeti egyéniség követelése, és a melyeket az egyes tesz az állam irányában, egészen azonosak. A nép, valamint az egyes, szabadságot igényel, hogy tudniillik saját erőit s mindazt, a mi körüle van, önválasztotta céljai elérésére önállólag fölhasználhassa.

A szabadság és uralkodás utáni törekvés (az utóbbi nem lévén egyéb a legnagyobb mértékű szabadságra törekvésnél) sokkal közelebb áll egymáshoz, hogysen minden nemzeti egyéniség szabadság utáni törekvése, szintúgy mint az egyesek hasonló törekvése, uralomvágyra ne vezetne, mely szintén minden mások hasonló törekvésében és azon fogalmakban találhatja föl korlátait,

melyekkel az egyes nép, a történeti jog melletti lelkesülésében, jogosultsága köréről s igényei valósíthatása felől bír.

Miután immár a nép fogalmai az utóbbi tekintetben különböző viszonyoktól függhetnek, miután azon nemzetiségek közül, melyek jelenleg elismerésért küzdenek, sok csupán a történet műve, s követelései csak a múlton alapszanak, míg mások szellemi és szám szerinti fontosságukra hivatkoznak: a nemzetiségi törekvés egyes esetekben a történeti jog fentartásáért, másokban a történeti jog megsemmisítéséért küzd. De valamint a nemzetiség öntudata minden népnél külön egyénisége öntudatán alapszik: úgy minden nemzeti jogosultsági igények nem egyebek az egyes népek azon igényénél, hogy egyéniségeket elismerjék.

Könnyen beláthatjuk ebből, minő hatást kell gyakorolnia a nemzetiség elve melletti lelkesedésnek korunk minden államaira.

Mindenek előtt világos, hogy a nemzetiség külön jogosultsági igényeit, az állani jelen tervezete mellett nem elégíthetni ki.

Ha azon korlátlan hatalom, mellyel az államnak hatáskörében bírnia kell, mindenre kiterjeszkedik, s az egyéni szabadság csupán az államhatalombani részesülésben áll: oly államokban, a hol több nemzetiség van egyesítve, legfőlebb csak az egyik igényeit elégíthetni ki. Minél szabadabb valamely állam, azon értelemben, a mint a szabadságot értik jelenleg, azaz minél több befolyással bír a többség az államhatalom eljárásaira: annál kiméletlenebbül sértik minden nemzetiség igényeit, azéin kívül, mely mint többség az államon uralkodik, s annál veszélyesnek kell lennie az államra nézve a nemzetiség elvének; mert a dolog természete hozza magával, hogy ez esetben mindazon nemzetiségek, melyek egy népiség korlátlan uralma által sértve érzik magokat, szövetkeznek az állam ellen.

De ha meggondoljuk, hogy az egyes nemzetiségek határai sehol sem felelnek meg a jelen államokéinak; hogy igen kevés kivétellel alig találhatni egyetlen nemzetiséget, a mely csupán egy államra szorítkozik; sőt hogy Európának a különböző nemzetiségek szerinti fölosztása nem csak azért lehetetlen, mivel a különböző nyelvek tarka vegyülete mellett egyetlen államot sem lehetne jól kikerekíteni, hanem azért sem, mivel a nemzeti egyéniség öntudata részben a múlt emlékein, részint azonban a nyelvi különbségen is alapszik, s mindkét nemű igények gyakran ellentétben állanak, és így az államoknak sem a nyelvek, sem a történeti jog szerinti fölosztása nem lenne teljesen kielégítő: önként következik, hogy a ki azon nézetből indul ki, miként a nagy államok fenállása csak oly formában lehetséges, a mint most van az állam rendezve, szükségkép minden nemzeti öntudat megsemmisítésére kell törekednie minden erővel. Minél inkább támogatja az egyes nemzetiségek igényeit a számszerinti arány, képzettségek és a történeti alap: annál több erélylyel kell azok ellen föllépni, mert annál veszélyesebbek az államra. Ha az egyes, Rousseau nézetei szerint, minden jogait az államra ruházta, hogy attól többet nyerjen vissza, mint a mennyit átadott, tudniillik az uralkodásbani részvételt: szó sem lehet olyas jogok létezéséről, melylyekre valaki nem mint polgár, hanem mint valamely nemzetiség tagja tart igényt. Az összes nemzetiségek egyenjogúságának eszméje, általában bármely egyes nemzetiség külön jogsultságának eszméje merőben ellenkezik az abszolút demokratiai állam fogalmával, s ez államforma valószínűleg csak annyiban lehetséges, a mennyiben semmivé tehetni az érintett eszme befolyását.

Innen azonban még egyéb is következik.

Épen azon ellentétnek, – mely a nemzetiség elve nevében tett igények s az állam jelen intézményei közt fenáll, – kell

bennünket azon meggyőződésre vinni, hogy az esetben, ha a nemzetiség elve korunkban csakugyan nagyobb hatást gyakorol az emberek kedélyére, hogysen a kormányok akarata vagy valamely törvényhozó gyülekezet határozatai által meg lehetne semmisíteni: épen a nemzetiség elve melletti általános lelkesedés fog az állam azon intézményeinek megváltoztatására vezetni, melyek az egyes nemzetiségek igényeivel ellentétben állanak.

S miben állhat ezen változtatás?

Ha föladatának meg akar felelni, minden államnak a legnagyobb egységre van szüksége. A meddig az állam hatóságának a közérdekben ki kell terjednie, a mint megmutattam, a legnagyobb központosításra van szükség; innen következik, hogy a meddig az állam hatalma terjed, nem lehet szó az egyes nemzetiségek külön jogosultságáról, hogy tehát, ha ki kell elégíteni a nemzeti öntudatot, mely korunkban oly hatalmasan fölébredt, szükség korlátoznunk az államhatalom jelen hatáskörét, s tért kell adnunk az egyes nemzetiségeknek, melyen igényeiket az államra nézve minden veszély nélkül kielégíthessék.

Erre nézve pedig csak az önkormányzás elve alkalmazásában találjuk föl az eszközt.

A nyugoteuropai nagy államok közül egy sem köszönheti egyetlen nép lassankénti szaporodásának jelen nagyságát. Minde-
 nik több, legalább nagy részben hoszasabb ideig független állam-
 község egyesüléséből keletkezett, s az egyes részek közül minde-
 nik fentartá sajátos öntudatát, külön egyénisége érzelmét, s nem
 szűnt meg elismerésért törekedni. Ezen öntudat a történeti
 fejlődés eredménye, s a nemzeti jogosultságra törekvés
 e körben nem egyéb a történeti jog melletti küzdésnél.

De azon egyes részek is, melyekből korunk minden nagyobb államai keletkeztek, igen sok esetben csak kisebb testületek csoportozatai voltak, melyek, midőn egy nagyobb egészhez csatlakoztak még nem bírták assimilálni a kebeleikben levő különbségeket; s a mint a tartományban az állam ellenében fenmaradt az egyéniség öntudata: úgy több helyen az egyes községekben is fenmaradt ugyanezen öntudat a tartomány ellenében azon különbséggel, hogy ez öntudat itt ritkábban alapszik történeti emlékezéseken, hanem a különböző népiség tényén, mint a melynek bizonyosságával kell vennünk a nyelvbéli különbséget.

Mindkét nemű igények kielégítése végett, szükség, hogy az egyes tartományoknak adott föltételes önállósággal tért nyissunk azon igényeknek, melyek történeti jogon alapulnak, s a községek önállósága által bizonyos körön belül azon igényeknek engedjünk tért, melyek a nyelvkülönbségből származnak. A mely mértékben követik az önkormányzás elvét, annál kevesbbé veszélyesnek kell lennie az államra nézve a nemzetiség elvének; mivel azon ellentét, melyben a nemzetiségi törekvések alapjokra nézve egymással állanak, azon veszélyeket, melyek az államot fenyegetik, ha kizárólag a történeti jogra van tekintettel, eltávoztatja az egyes községeknek adott jog által, miszerint nyelvkülönbségeket fentarthatják, s azon veszélyeket, melyek abból származhatnának, ha csupán a nyelvkülönbséget tartjuk szem előtt, megelőzzük, ha a történeti jognak befolyást szerzünk a tartományban.

Miután az önkormányzás elve nem egyéb az egyéni szabadság elvének erkölcsi egyéniségekre alkalmazásánál: az egyes nemzetiségek igényeinek is csak ez elv alkalmazása által felelhetni meg, s a különböző nemzetiségek létele az államban mindig csak azon mértékben veszélyes az állam fenállására nézve, a mennyiben eltérnek ez elvtől.

A mint a különböző nemzetiségek igényei mindenütt csak akkor lépnek föl ellenségesen az állam ellen, ha az államhatalom körét végtelenül kiebb terjesztik, s minden nemzetiségtől elvonják azon tért, melyen az előtt magának elismerést szerezhettek: úgy Amerika és Schweiz állása az újabb korban a legvilágosabban bizonyítja, mely hatása van az önkormányzás elve alkalmazásának e tekintetben. A nemzetiség elve melletti általános izgatottság közepett nyugottan voltak ezen országok, csupán azért, mivel azon árnak, mely különben annyira pusztító hatással van, elég tért adtak, hogy kiterjeszkedhessek, s nem igyekeztek egy mederbe vezetni az ellenkező irányt követő vizeket.

Ebből következik, hogy azon igények kielégítése, mikkel a nemzetiség elve nevében jelenleg az állam irányában föllépnek, egyedül azon eszköz alkalmazása által lehetséges, melyhez, korunk nemzetiségi törekvéseit mellőzve is, az állam és minden egyes érdekében folyamodnunk kellene. Csupán az államhatalom korlátozása által segíthetni ezen, mint minden egyéb erkölcsi szükségén korunknak, s épen ebben fekszik egész jövőnkre nézve a nemzetiség elvének nagy fontossága.

Ha igaz, hogy a szabadság létesítésére intézett törekvések mind csak azért maradtak eredmény nélkül, mert ez eszmének oly értelmet adtak, melyben azt korunk nagy államaiban valószínű lehetetlen; ha az állam és társadalom közt azon körülmény idézett elő minden ellentétet, hogy az államban az ókor eszméit igyekeztek életbeléptetni, s az által oly irányba tévedtek, mely egész polgárisodásunk irányával ellentétben áll; ha azon folytonos nagy forradalmaknak, melyek Franciaországban kezdődtek, miknek következtében nem csak trónok ingottak meg, hanem magának a jognak fogalma is, és mind az, a mi az ember előtt szent, – ha mindezen forradalmak, mondom, szükségkép, annak tulajdonítandók, hogy az államot mesterségesen úgy rendezték, miszerint

a főváros köznépe rendelkezhetik bármely nagy nemzet kormányformája fölött: a nemzetiség elve feléledésében csak az isteni gondviselés csodás intézkedését kell elismer-nünk mely súlyos tévedések után, épen ezen elv által vezérelt vissza azon ösvényre, melyen a haladás és bé-kés kifejlődés megint lehetővé lett*).

A nemzetiség elve melletti lelkesedés nem egyéb, mint minden nép ünnepélyes tiltakozása az egyéni szabadság keresztyéni elve nevében az állam mindenhatóságának elve ellen, melyet a pogány világtól kölcsönöztünk; és épen az, hogy a nemzetiség nevében emelt igények elutasíthatlanok, hogy az egyenjogúság elvének valószínűsítése szükségképpen lőn, melyet előbb utóbb ki kell elégíteni, ez biztosít arról, hogy azon ösvényt, mely a caesarismushoz vagy anarchiába, s így mindenesetre a keresztyén polgárisodás bukására vezetne, el fogjuk hagyni.

De a nemzetiség elve s az annak nevében tett igények valószínűsítésének, ezen kívül, még egyéb, minden egyes állam fenállá-

*) Kazinczy százados ünnepén tartott beszédemben, ugyanazon lapon melynek egy részét, mint olyant idéztél röpiratodban (4. l), mely saját nézeteidet fejezi ki, elmondám, hogy „csakugyan azon nemzetiségi mozgalomban, mely a múlt század lefolyása alatt anynyi egymástól távol fekvő országokban egyszerre támadott, csak az isteni gondviselés kegyes működését fogjuk látni, mely az elbizottságában eltévedt emberiséget, azon egy ösvényre vezette vissza, melyen a haladás lehetséges.” E két helyt egymáshoz hasonlítva, természetesnek tartanám a vádat: hogy oly gondolatot, melyet a XIX. száz. ural. eszm. befolyásáról irt munkámban már kifejeztem, Kazinczy feletti beszédemben, s pedig csak nem ugyanazon szavakkal ismételtém; annál inkább meglepetve érzem magamat, midőn azon különbség bebizonyítására, mely hat évvel ezelőtt irt munkám, s utolsó beszédem között a nemzetiség iránt kimondott nézetekre nézve létezik, éppen beszédem ezen részét emeled ki.

sára, s egész polgárosodásunkra nézve igen üdvös eredményei is vannak, melyeket, ha röviden is, szintén megérintek e helyen.

Kétségtől eltekintve korunk egyik legnagyobb veszedelme, hogy fentartó elemei, a rohanó elemekhez képest igen gyöngék. A mérséklet egyike azon tulajdonoknak, melyeket egyeseknél is ritkán, a tömegeknél pedig soha sem találhatunk föl, s mivel minden haladásnak csak annyiban lehet jótékony hatása, ha lassanként történik, s nem tépi össze azon egybefüggést, melynek a jelen és múlt közt mindig meg kell lennie: minden államnak, épen élénkebb mozgalom korszakaiban, van bizonyos tényezőkre szűksége, melyek támaszul szolgálnak a létező állapot fentartására. Épen ebben áll az örököségi királyság és örököségi aristocrazia nagy haszna, főleg politikailag szabad államokban, hogy mint a történeti jog természetes képviselői, a nyugtalan előretörekvésnek gátokat vetnek, s épen ezáltal teszik lehetségessé az üdvös haladást; mert a haladás, népeknél, valamint egyeseknél, csak akkor valóban lehetséges, ha egyik lábbal szilárdul állanak, míg a másikat előbbre viszik.

Teljes igazuk van, a kik az alkotmányos kormányforma üdvös eredményeit Angliában e nagy nép politikai eszélyességének tulajdonítják, de csalódnának, ha az eszélyesség ezen nagyobb fokát az egyes pártoknál akarnók keresni.

Angliában, valamint a szárazon bárhol egy párt sem szolgálhat korlátul önmagának; s a folytonos előre törekvés ösztöne rég azon állapotra juttatá vala Angliát, melyben szárazföldi szomszédja van, ha a fenállónak – a történeti jognak hatalmas támaszai nem lettek volna ott, melyek a változások utáni törekvésnek ellen tudnak állani. Csak abban mutatkozik az angolok nagy politikai értelmessége, hogy belátták ezen támaszok szükségét, s hogy a nép legyőzni, de nem megsemmisíteni törekszik azon

hatalmakat melyekkel folytonos küzdésben van. Azon kérdés, hogy az alkotmányos kormányforma Európa más államaiban lehetséges-e s mint létesíthetjük azt, oda megy ki ennél fogva: hogy az egyes államokban vannak, avagy előidézhetők-e olyas viszonyok, melyekben szintoly erős támaszokat nyerjen a fenálló állapot, minőkkel Angliában bír.

Az angolhoz hasonló aristocrazia fenállása, mely birtokánál fogva a jelen érdekeivel, s története által az állam múltjával áll összeköttetésben, kétségkívül legjobb biztosítéka a polgári szabadságnak. Ennek köszönheti Roma köztársasági intézményeinek tartósságát, s a mely democratiának nincs meg ez ellensúlya, szintoly bizonyosan kényuralomra vezet, mint az aristocrazia szükségkép mindig oligarchiává fajd, ha nincs mellette politikai joggal bíró nép. Részemről az ily aristocrazia keletkezését minden békés fejlődés szükséges eredményének tartom, s annál fogva úgy vagyok meggyőződve, hogy csak azon rendszabályokkal kell fölhagyni, melyekhez épen az aristocrazia keletkezésének megakadályozása végett nyúltak, s minden egyes államban új aristocrazia fog támadni, a helyett, a melyet megsemmisítettek, mely aristocrazia megfelelő az érintett szükségnek. De szintoly kétségtelen, hogy az angolokéihoz hasonló intézmények Európa legtöbb államában s mindenek fölött Franciaországban nem lehetségesek e pillanatban.

Nem annyira anyagi, mint erkölcsi vesztégeinél, azon ténynél fogva, hogy az utóbbi 60 év fejlődésében legkisebb lényeges részt sem vett, lehetetlen az aristocraziának Franciaországban előbbi állását elfoglalni. Bármí dicséretesek legyenek azon kísérletek, hogy aristocriát teremtsenek, vagy azon elemek állását, melyekből aristocrazia fejlődhetik, megszilárdítsák: mind ezen örökdedések eredményeit csak a jövőre nézve kell várni,

míg mind e kísérletek legközelebbi eredménye rendesen csak a politikai izgatottság növelése.

A létező viszonyok egyedüli támaszát, az egyedüli kapcsot a múlt és jelen között, s a mi fékezni képes az elméleti rendszereknek a népek képzelőtehetségére gyakorolt hatását, az örökös királyság mellett csak a nemzetiség elvében találhatjuk föl ez idő szerint.

A nemzetiség elve melletti lelkesedés hatása első pillanatra forradalmi volt. Minden eszme, a mely a létező viszonyokkal ellentétben áll, szükségkép ily hatással van, míg erőre nem kap; mindamellert a nemzetiség elve, természeténél fogva, fenntartó elem, és pedig még oly esetekben is, midőn az egyes nemzetiségek igényei tisztán nyelvi viszonyokon alapulnak, s a teljes egyenlőség elve nevében lépnek föl. Mert, habár ez elv bizonyára a legforradalmiabb is, mivel a teljes egyenlőség valószínűsítése a dolgok természetéből lassanként fejlődő viszonyokkal mindig és mindenütt szükségkép ellentétben áll: az egyenjogúság elve valószínűsítése által is csak a conservatív elemek erősödnek az államban, s az államot megóvják rázkódások ellen. Miután az egyenjogúság elvét, az állam egysége veszélyezése nélkül, csak úgy valószínűsíteni, ha bizonyos körön belül minden nemzetiségnek bizonyos tért engednek, hol magát érvényesítheti: a nemzetiség elvének ez esetben is olyan intézkedésekre kell vezetnie, melyek a történetek tanúsága szerint, a legconservativebbek, s mindig aristocratia keletkezését vonják magok után.

Azonban, mint megmutattam, a külön nemzetiség öntudata igen gyakran a történetek eredménye.

A külön jogosultsági igények ez esetekben nem egyebek, a történeti jogok fentartására intézett igényeknél; miként volna

lehetséges, hogy a nemzeti elismerésre törekvés, a hol egészen történeti jogon alapszik, tiszteletet ne idézne elő a történeti jog, és mindaz iránt, a mi azon alapszik?

Nagy politikai forrongás idején kétségkívül minden lehető; tanúi valánk, miszerint oly népek, melyek kizárólag a történeti jogra alapíták igényeiket, egyszersmind hasonló lelkesedéssel hirdették a teljes egyenlőség elvét, s szintűgy meglehet, hogy egy ideig a királyság is a történeti jog megsemmisítésére törekszik, a mint láttunk népeket; melyek történeti jogukért fogtak fegyvert, s azt épen legfontosabb pontjában – a korona jogában – sértették meg. Hoszas ideig azonban nem lehet oly merőben ellenkező irányokat követni, szintoly dőreség volna az 1848-dik év eseményeiből következtetni az egyes nemzetiségek történeti alapú követeléseinek természetes eredményeire, mint ha azon tényből, hogy az aristocratia egyes esetekben a királyság ellen fölkel, sőt a trón-örökös elvét is megtámadta, azt akarnók következtetni, hogy az örököségi aristocratia elve veszélyes a királyságra nézve.

A mint az egyes nemzetiségek s az örököségi aristocratia törekvései alapokban és célukra nézve hasonlítanak: szintűgy hasonló befolyással vannak az egyeduralkodó elvre. A mi csak a történeti jog iránti tiszteletet előmozdítja, szükségkép a monarchia elv szilárdságát vonja maga után, azon egy különbséggel, hogy a nemzetiségek a történeti jog elvének szilárdabb támaszul szolgálhatnak, minden örököségi aristocráciánál.

Miután 1848-ban mind a nemzetiség, mind az egyenlőség elve ellentétben állott a fenállóval: nem csuda, ha egy ideig nem látták be, a két elv közötti különbséget, mely azonban már akkor is tisztán mutatkozott, s alkalmasint előtérbe is lép vala, ha a létező viszonyokon sikerült volna diadalmaskodniuk elleneinek; s Európa jövője ez esetben attól függ vala, hogy az újabb

harcban a nemzetiség vagy az egyenlőség elve, a történeti jog avagy azon elméletek, melyeket a francia forradalom hirdetett, lettek volna győztesek.

Minden elfogulatlan ember lelkében szükségkép fölmerül azon meggyőződés, hogy szintoly lehetlen Európában, hol minden történeti jog szorosán egybe van szöve a királysággal, az egyes nemzetiségek történeti jogait valósítani, a nélkül, hogy egyszer-mind az egyeduralmi elv is ne nyerjen szilárdság tekintetében, a mint nem képzelhetjük a teljes egyenlőség elve diadalmát, a nemzetiségek történeti joga megsemmisítését, a monarchiái elv kockáztatása nélkül.

A ki az egyes nemzetiségek történeti joga mellett lép sorompóba, ha öntudatlan is, az egyeduralom mellett küzd, s a ki a történeti jogot ott is, a hol a jelenkor valódi szükségeivel nem áll ellentétben, semmivé akarja tenni, minden fenállót, s mindenekelőtt az egyeduralmi formát is megtámadja. Mindenkinek szabadságában áll, választani a két irány közt, de a végeredmények nem függenek akarattunktól; mert soha sincs hatalmában az embernek, csupán arra szorítani elveinek következményeit, a mit azok által el akar érn.

Bármennyire veszélyeztetni látszott is egy időre az egyes államok nyugalomát, sőt fenállását a nemzetiség elve melletti lelkesedés: ez elv győzelme, azon korlátok közt, melyek között ily győzelmet lehetségesnek kell föltennünk Európa viszonyai mellett, mindenütt a rend és nyugalom megszilárdítását vontta volna maga után. De ezen elvnek befolyása nem csak egyes államokra szorítkozik, hanem özves polgárosodásunkra lényeges – és pedig előre lát-ható – üdvös hatást fog gyakorolni.

Legtöbb esetben a nemzetiségi öntudat alapját a történetekben kell keresnünk; ott is, a hol valamely nép egyes részei hoszasabb ideig külön életet éltek, bizonyos távolabb múlt emlékeire szoktak hivatkozni, s kivétel nélkül állíthatjuk, hogy a hol ezek nincsenek meg, a közös nemzetiség érzése, ha csak a nyelvegység alapja, soha sem igen élénk; azonban nem tagadhatni, hogy olykor a nyelvegység, sőt ugyanazon nyelvtörzs is, habár különböző szójárásokra van oszolva, nemzeti öntudat alapjául szolgálhat; s hogy tehát a nemzeti jogosultságra törekvést sem tekinthetni kizárólag a történeti jog melletti küzdelemnek.

A különböző nemzetiségek közötti harc, melynek tanúi valánk, bizonyos szempontból, csak folytatása azon roppant, századok által előkészített küzdelemnek, melyben a múlt század végén, az egyes osztályok kizárólagos jogosultsága elvén győzött a közegyenjóság eszméje.

Mihelyt az egyenlőség elvét az egyesek közti jogviszonyokra nézve észszerűnek ismerték el, azonnal kikerülhetlenné lett az ezen elv fölötti küzdelem a nemzetiségek körében. Itt és amott ugyanazon fegyverekkel küzdöttek, s itt és amott hasonló eredményekre kellett a harcnak vezetnie.

A szabadság és uralkodás eszméje sokkal közelebb áll egymáshoz, hogy sem a szabadság utáni törekvés uralomvágygá ne változzék a diadal lelkesedésében; a teljes jogegyenlőség követelése hasonló követelést idéz elő az állások egyenlőségére nézve is, s azon kényszerűség, miszerint a fenálló egy részét meg kell támadni, s az a fölött kivívott győzelem majd mindig azon meggyőződést vonja maga után, hogy minden fenálló ellentétben áll a közjával, s mindent le kell rombolni, a mi történeti utón állt elő. Miként 1789-ben az emberi jogok nevében először a harmadik rend politikai jogait, majd kizárólagos uralmát követelték,

s midőn a jogegyenlőség ki volt küzdve, a helyzetek teljes egyenlőségére törekedtek, s e végett megsemmisítették a királyságot, lábbal tapodták a tulajdonjogot s az összes múlt romjain oly jövőt akartak alkotni, mely a jelen minden viszonyaival ellentétben állott: úgy törekedtek 1848-ban egyes népek, a szabadság nevében, föltétlen uralomra, mások ellenben a tetteles egyenlőségre, megtagadtak minden történeti jogot, s a népek körében a communismus tanait követték.

A közvetlen eredmények ugyanazok voltak mindkét esetben A ki minden jog ellen küzd, mindig jogtalanságba süllyed, de szintűgy hasonlóknak kell lenniök a végeredményeknek, s nem hiszem, hogy bármely elfogulatlan ember tagadja, miszerint a következmények, melyeket az egyenlőség elve melletti harcz előidézett, egészen véve kedvezők az emberiség fejlődésére.

A világ azzal vádolja Nerot, hogy Romát a lángoknak adta martalékul, s azon szörnyetegnek egyetlen tetteire sem tekintenek vissza oly osztatlan undorodással. Nero után más zsarnokok következtek, eléggé érdemesek arra, hogy elődük gonosz tetteit homályba borítsák, s a világ mégis iszonynyal emlékezik azon borzasztó tette, mely fölött majdnem két ezredév sem vala képes enyhíteni a világ ítéletét. O, mint monda, az örök várost hamaivaiból phönixként akarta újra fölemelni, nagyszerűbben, szabályosabban akarta fölépíteni, a mit összerombolt, palotákat akart emelni, a hol azelőtt szerény polgári lakok állottak. Ki menti a tettet a szándék miatt, ki fog megbocsátani a zsarnoknak, ki annyi ezerek boldogságát föláldozta hiúságának, s hogy álmódott remekműveit létesítse, össze merte rombolni, a mit századok alkottak, s a miben annyian nyugalmaikat találták? Ha a jelen és jövőkor hasonló ítéletet mondand azok fölött, kik egy elv nevében oly vakmerően lobogtatták a polgárháború fáklyáját, s korlátlan hatalmuk mámorában a történet minden műveit kíméletlenül

összeronták, hogy a romok fölött, mint hirdették, egy szebb jövő épületét emeljék föl: kétségtelenül igazságos lesz ez ítélet; de az egyenlőségre törekvés, mely a keresztyénség által föllállított elvekből foly, kevesbbé nemes igyekezet-e, mivel iszonyú tetteket követtek el nevében, avagy tagadhatjuk-e ezen törekvés jótékony eredményeit, mivel olykor rász irányt követett, s annyi szenvedésre szolgált alkalmul?

Hogy az államot megmentsek azon ártalmaktól, melyeket az egyesek Önzése hozott rá, fölizgatták a tömegek irigységét, s e legnemtelenebb érzést fegyverül használták; azon állást, mellyen társadalmunk legalsóbb osztályai állanak jelenleg, tekintették oly niveau-nak, a mellyel mindent egyenlővé kell tenni, s abban keresték az egyenlőség elve valóságát, hogy mindent a porba rántottak, a mi magasabban állott.

Ha a folytonos előhaladási törekvés nem velünk született ösztön volna, az egyenlőséget mindenesetre el lehet érni ez után; de mondhatjuk-e azért, hogy csupán ez után kell az egyenlőséget elérnünk? Nem csak az apály perczében, akkor is egyenlő fölszínen áll a víz, midőn legmagasabbra nőtt az ár: az alantabb állónak fölemelése által is helyre lehet állítani az egyenlőséget, s tagadhatni-e hogy a mennyiben az egyenlőség utáni törekvés maradandó eredményeket idézett elő, ez irányban eszközlék azokat?

A convent véres kézzel kísérle meg, lehetlenné tenni minden feltűnő helyzetet; az egyenlőség ez értelemben azon eszmény, mely után a communismus rajong, s ha vizsgáljuk az eszközöket, melyek a fenálló viszonyokat a legtöbb államban megingatták, azoknak érzelmeit, a kik által annyi forradalom győzött: belátjuk, miszerint sem a kísérlet, sem a szükséges anyagi erő nem hiányzott, hogy az egyenlőség elvét ez értelemben uralomra emeljék; s mindamellert a convent minden erőfeszítései nem vittek egyéb

időeredményre, mint hogy a születési jogkülönbséget a tehetség és vagyon tetteles különbsége váltta föl, s minden forradalom, mely a democrata elv nevében győzött, csak oda vezetett, hogy mindinkább szaporodott azok száma, a kik a legalacsonyabb álláson felülemelkedtek, mindig általánosabb lett a fölemelkedési törekvés; világos bizonyága, miszerint az egyenlőségre törekvés csak azon irányban idézhet elő tartós eredményeket, a mennyiben megfelel a mindig előbbrehaladás és emelkedés velünk született ösztönének. De, hogy ez eredmények az emberiségre nézve általában üdvösek, nem vonhatni kétségbe, miután a miben csak korunk a múltat fölülmúlja, mind ezen forrásra visszavihető.

Valamint a haladást, melyet az emberi tevékenység minden irányában tapasztalunk, annak tulajdoníthatni, hogy az egyenlőség-elvének elismerése által lerombolák azon korlátokat, melyek az egyesek tevékenységének útjában állottak s lehetségessé tevék a magasabbra törekvést: úgy azon nagyobb humanitás érzelmét – az egyetlent, mire századunk büszke lehet – az egyenlőség elve egyik, és pedig tartós eredményének kell tekintenünk, mely, különböző nemzetiségek állására alkalmazva, szükségkép hasonló eredményekre vezet.

A nemzetiségi jogosultság melletti küzdesnek az az előnye van egyéni jogosultság melletti küzdes fölött, hogy nemzetiségi küzdelmeknél az egyesek csupán eszméért küzdenek, nem anyagi érdekért. A kik e harcban egymás ellenében állanak, sokkal erősebbek, hogysen a ki egyszer az ellenfél erejével megmérkőzött, teljes győzelem reményével kecsegtethetné magát, s minél tovább tart a küzdes, minél hevesebben foly, annál inkább érezni kell a kiengesztelés szükségét. Azt hiszem, már is érezhető e viszonyok hatása.

Minél nagyobb lelkesedéssel fogott fegyvert annyi nép nemzetiségi jogáért 1848-ban, minél makacsabb volt a harc, minél

többet kockáztatott mindenikök igényei valósításáért, s feláldozott mindent: annál inkább csökkent gyűlölségek, annál inkább fölmerült mindenikben közölök azon meggyőződés, hogy igényei csupán azon körben valósíthatók, melyben az mások hasonló idényeinek sértése nélkül történhetik. Bármí sajnósaknak tetszenek előttünk az utóbbi idők eseményei, egy eredményök mindenesetre volt, tudniillik azon meggyőződés, hogy Nyugoteuropa népei közt nincs egy is, mely nemzetiségéért lelkesülni nem tudna, egy sincs, a mely a másík uralmát nyugottan tűrné, s a melyet büntetlenül el lehetne nyomni.

Az 1848-dik évi nemzetiségi harcok eredménye azon meggyőződés, hogy a béke kezességét a jövőre nézve csak minden nép egyenjogúságában kell keresnünk, s ez elv egyidőre alkalmul szolgálhat ugyan az állások tetteles egyenlősége miatti harcra – a mint az egyéni egyenjogúság elvénél tapasztaljuk; – a vég-eredménynek azonban szükségkép annak kell lennie, hogy minden nemzetiség törekszik fölemelkedni, s a humanitás érzése diadalt ül a népek között, s csak akkor fog az összes emberiség óriási léptekkel haladni elő, ha minden nép minden erővel a legfőbb célra törekszik, ha minden nemzetiség szintűgy becsülni tanulja mások jogait, a mint az egyes már most sem meri másoknak bizonyos jogait megtagadni.

Ha Európa egyes államainak viszonyait ethnographiai tekintben vizsgáljuk, tisztán áll előttünk, hogy azon mozgalmak, melyekre az újabb korban a nemzeti öntudat fölébredése adott alkalmat, szükségkép befolyással vannak a különböző államok közti viszonyokra, s azt hiszem, legalább jövőben ez is jótékonyan fog mutatkozni.

A szeretet bizonyos nemzetiség iránt, mint a honszeretet, oly érzelem, mely nem csak valamely ország vagy nép iránti

ragaszkodáson, hanem részben azon ellentétben alapszik, melyben valamely ország vagy nép mások irányában áll, sőt nem tagadhatni, hogy a nemzetiség érzése, valamint a honszeretet, csak akkor válik valódi szenvedélylyé, ha éppen negatív oldala – az idegen irányabani ellentét – lép előtérbe. Miután a nemzeti öntudat fölébredését – mint megjegyzem – nagyobb részint visszahatás eredményéül kell tekintenünk: könnyen megfoghatni, hogy korunkban éppen ez volt az eset, s hogy tehát a nemzetiség elve melletti mozgalomnak, az egyes államok fenállására nézve, szükségkép annál veszélyesebbnek kell lennie, minél vegyesebb volt népessége, s minél inkább a gyűlölség jellemét Ölté föl a sértett nemzetiség érzelme. Ha az egyes nemzetiségek ellen azelőtt s részben most is követett eljárást, olyanak kell tekintenünk, a mit az egység fentartásának szüksége parancsol: nagyobb szerencsétlenség nem érhet valamely államot, mint ha különböző nemzetiségek vannak abban, mivel a sértések szükségkép kifejtik a gyűlölség csiráit, melyek minden erős kedélyben meg vannak, s erős állam nem lehet, a hol az egyes részek ellenségesen állanak egymással szemközt. Szintoly ártalmas hatással kellene lennie a nemzetiség elvének az emberiség kifejlődésére, ha az egyes államok és egyes nemzetiségek határai ugyanazok. Hogy minden állam szükségkép erősebb lenne, ha csupán egy népiségből állana, s azt egészen magában foglalná, nem szenved kétséget: de szintoly bizonyos, hogy az ily viszonyok az egyes államokat még inkább elidegenítik egymástól, kölcsönös zárkózottságra és (mivel a mik közel állanak és még is idegenek, szükségkép ellenséges állást vesznek egymás irányában) soha nem szűnő harcra fognának vezetni okvetlenül. Minél erősebb volna minden egyes állam a többiek ellenében, annál kevesebb érintkezési pont lenne köztök, annál csekélyebb fogna lenni a haladás, s az egyetemiség azon érzése, melynek valósítása a keresztyén polgárisodás legfőbb célja, s a melynek már eddig is sokat köszönhetünk, anynyival inkább az utópiák körébe vonulna vissza.

Ha az egyes államok ethnographiai viszonyait vizsgáljuk: be kell látnunk, hogy a nemzetiség elvének befolyása a jelen viszonyok között épen ellenkező eredményekre fog vezetni.

Úgy hiszem, hogy nagy illusio volt, mind azoknak, a kik 1848-ban és utóbb a nemzetiségek elve mellett küzdöttek, mind azoknak, a kik az ellen léptek sorompóba, azt hinniök, hogy az ezen elv melletti lelkesedés a jelen államok valóságos feldarabolásához vagy Európa ethnographiai viszonyain alapuló, újabb osztályozásához fog vezetni. Az érzelmek nagy hatással vannak a tényekre, de nem képesek megsemmisíteni e tényeket, hirtelen egyberontani hoszas idők eredményeit, s Németország példája az újabb korban legjobban mutatja, mit várhatunk e tekintetben a nemzetiség elvétől.

Mindazon népek közt, melyek külön állami életet élnek, *egy* sincs, a melynél az egység annyi elemeit találhatnók, mint a németnél. A római császárság megszüntetésétől a „Bundestag” föllállításáig csak igen rövid ideig voltak egészen szétszaggatva azon kötelékek, melyek a német népet egy egészszé fűzték egybe, s ha bár ez összeköttetés is igen laza volt, még is sokat tett a közös érzelem fentartására; minden kiejtési különbségek daczára is még a népnyelv is érthető, kevés kivétellel, Németország minden részében, s a közös irodalom, melyre méltán büszke, egybefűzi mindnyájukat: s mind a mellett 1848-ban, midőn semmi anyagi akadályok nem állottak útjában, nem csak nem eszközölhetek Németország állami egységét, sőt, Porosz-, Osztrák- és Bajorország képviselőinek föllépéséből, s Németország egyes részeinek nyilatkozataiból ítélve, komolyan nem is törekedtek arra.

Németországnak egygyé kell lennie, de a nélkül, hogy az által széttépnék azon kötelékeket, melyek által az egyén szűkebb körű hazájához érzi magát fűzve, a nélkül, hogy megsemmisítnék

a német nép körében történetileg kifejtett államokat, – azaz szűrésőbb egyesülést óhajtottak, a fen álló különállamok megsemmisítése nélkül.

Logicátlanak mondhatjuk ezt, de hogy a nemzetiség elvének hatása Németországban, – ha nem azon phrasisokból akarjuk megítélni, melyeket a fölött mondtak és írtak, hanem tényekből, – valóban erre szorítkozott, szintoly bizonyos, mint az, hogy a nemzetiség elve más államok kölcsönös viszonyaira is hasonló hatással leend.

Épen mivel Európában igen kevés nemzetiség van, mely csupán egy államhoz tartoznék, miután minden nagy állam több nemzetiségből áll, s a ki földrészünk ethnographiai viszonyait ismeri, kénytelen elismerni, hogy szorossan nemzetiségek szerinti államfölosztást nem képzelhetni egy új népvándorlás nélkül: a nemzetiség elvének a különböző államok közti békés viszonyokra jótékony befolyással kell lennie.

Ugyanazon nép államilag különválasztott részeiben minél inkább fölébred a közös nemzetiség öntudata, minél inkább egy törzs ágainak érzék magokat, mely egy töröl sarjadva, ha egy állam határain túl terjeszkedik is koronájával, minden virágát és gyümölcsét csak az egésznek díszére hozza: annál inkább közeledniök kell az államoknak is egymáshoz; s minél inkább testvérekül tekintik valamely állam lakói a szomszéd állam népesége egy részét: annál inkább kell a békés együttélés szükségét érezni, s azon szükségét, hogy összeütközések esetén a vitát fegyver nélkül igazítsák el.

A nemzetiség elvének ezen befolyása kétségkívül nem lehet mindenütt ugyanaz. Oly államokban, melyekben a népességnek

csak kis része rokon a szomszéd államéval, c hatás is csak csekély mértékben nyilatkozhatik, s azon biztosítékokat, melyeket a nemzetiség érzése a béke fentartására nézve például Német- és Franciaország közt nyújt, nem hasonlíthatni azokhoz, melyeket ugyanazon érzelem nyújt a Németország egyes államai közt létező békés viszonyok fentartására; s a nemzeti egység öntudata a háborút sem teheti lehetlenné különböző államok lakói közt, hiszen ugyanazon anya gyermekei is szívódnak, ha érdekeik összeütkezésbe jönnek s a békés kiegyenlítés nem lehetséges. De hogy a nemzetiség elvének, habár különböző mértékben, mindenütt hasonló eredményekre kell szükségkép vezetnie, erősen meg vagyok győződve, s annál fogva azt is hiszem, hogy ha a békés viszonyok megalapítása a különböző államok közt polgárisodásunk legfőbb feladata, s az emberi nem minden tekintetbeni jóléte föltételül tekintendő: e részben sokkal többet várhatni a nemzetiség elve természetes befolyásától, mint azon igen tiszteletreméltó férfiak törekvéseitől, a kik magán egyesületek hatásától várják a világ-béke megalapítását.

Ha a keresztyéni testvériség elve valaha létesíthető e földön: az első lépés erre, hogy az egyes államok közt oly kötelékek legyenek, melyeket az érdekek minden összeütkezése ne szagathasson szét; s a közös nemzetiség öntudata, azon meggyőződés, hogy a szomszéd állam polgárainak egy részében testvérekre kell ismerni, nem olyas kötelék-e, melyet nem a diplomácia kezei fűztek mesterségesen, s a melyet nem is téphetni szét mindenkor az ő hibája által?

Az emberiséget soha sem hatott meg általában egy eszme, a mely lényeges, és elvégre üdvös befolyással nem lett volna fejlődése folyamára. Gyakran kivihetlennak, sőt a társadalom fenállására veszélyesnek is tetszik ez eszme. Az emberi ész száz meg száz okot hoz föl az ellen, s az eredmény még is megmu-

tatja, hogy üdvös hatással volt az egyetemes fejlődésre. Így történt a keresztyénséggel, a keresztes háborúkkal, a reformatioval, s erősen meg vagyok győződve, hogy így fog történni a nemzeti-ség eszméjével is.

Természetünkben fekszik, hogy az önzést soha sem nehezebb leküzdeni, mint a hol nemes indokok szolgálnak mentségéül. A jobb ember is bajosabban látja be mások igényeinek igazságát, ha családja javával, hazája nagyságával, mint ha csupán személyes érdekével ellenkeznek, s alkalmasint igen kevesen vannak, a kik a nemzetiség dolgában már is egészen elfogulatlanul gondolkodnának, s még inkább a kik úgy cselekednének. Mindenki nagy-nak, hatalmasnak szeretné látni a népet, melyhez tartozik, mindenki elsőnek óhajta más népek között, uralkodónak a többiek fölött. E vágyak szintoly természetesek, mint azon szándokok, melyekkel a tehetségesebb egyéniségek az életbe lépnek. Tapasztalásokra, és pedig némelyeknek sok tapasztalásra van szükségök, míg az ifjúság ezen álmairól lemondanak, s azon helyzetben, melyet mások ezernyi hasonló igénye ellen ki tudnak víni, elégtelnek érezhetik magokat. De a tények hatalma végre is mindig a lehetséges határai közé szorítja törekvéscinket, s ugyanez történik egész népek törekvéseire, vagyis, helyesebben mondva, az egyének azon törekvéseire nézve, melyek egyes nemzetiségek nagyságát és hatalmát tüzték célul, s az 1848-dik év eseményeinek világtörténeti fontosságát egy részt abban kell keresnünk, hogy a nézetek kiigazítására sokat tön e tekintetben.

Miként az akkori tapasztalatoknak a legelfogultabbakat is meg kell győzniök a felől, hogy a nép erkölcsének és érzelmeinek mindig nagyobb hatalma, mint a politikai elméleteké: azon hatásnak is, melyet a nemzetiség elve melletti lelkesedés akkor minden viszonyainkra gyakorolt, szükségkép ama határok elismerésére kell vezetnie, melyeken belül soha sem sérthetni ez elvet

veszély nélkül, s a melyeken túl nem valósíthatni azt. Mivel a nemzetiségi mozgalom annyi állam léteit veszélyezi, és mivel sehol sem vezetett kívánt eredményre: az állam vezetőinek szükségképp azon nézetre kelle jöniök, hogy a nemzetiség elvében van egy momentum, melyet veszély nélkül nem lehet szem elől téveszteni, míg érzelmeinek általános volta minden népet meggyőzhető a felől, hogy csak bizonyos korlátokon belül valósíthatják igényeiket.

A nemzetiség elve, mivel az egyéni szabadság eszméje szükséges eredményének kell tekintenünk, lényeges eleme polgárisodásunknak, és sokkal szorosabb egybeköttetésben áll az emberek legnemesebb érzelmeivel, hogysen azon kísérletek meghiúsulta után is, melyek ez elv valósítására voltak intézve, azt kellene föltennünk, hogy a jövőre nézve minden befolyását elvesztette: de valószínű, hogy az utóbbi idők tapasztalatai megtermik gyümölcsüket.

A nemzetiség elve melletti harc, azon értelemben, a mint vették, sokkal többbe került minden népnek, hogy sem attól kellene tartanunk, miszerint újra kezdik; s mihelyt a nemzetiség, harc ingere helyett, a melyben véggyőzelmet nem remélhetni, azzá lesz, a minek – minden néppel közös levén, – mindenütt be kell folynia a haladás iránya meghatározására: azonnal mindenki be fogja látni ama jótékony befolyást is, melyet ez elv ez államok szervezésére, az egyes államokban fenálló jogviszonyok, és a köz béke megszilárdítására, a mint megmutattam, szükségképp gyakorol*).

Változás nélkül nyomattam le e lapokat, s az olvasó, s meg vagyok győződve tenmagad is elfogod ismerni, hogy nézeteim

*) A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. II. köt. 542. meg 578-ik lap.

ellen sok kifogást tehetni, de azt bizonyára nem, hogy a nemzetiségi eszmét, melyet általános befolyására nézve a keresztyénség, a reformatio s a tizennyolczadik század politikai mozgalmával egy sorba állíték, fontossága szerint nem méltányoltam; vagy hogy ezen eszme iránti lelkesedésnek politikai következményeit elmélkedéseim tárgyává nem tevém.

Hat nevezetes év folyt el azóta, hogy az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámnak ezen része megjelent.

A nézet, melyet akkor kimondottam, hogy „a nemzetiség elve melletti lelkesedés, mely egy időre az egyes államok nyugalját, sőt fenállását veszélyeztetni látszott, azon korlátok közt, melyek között ezen elvnek győzelme Európa jelen viszonyai mellett feltehető, mindenütt a rend és nyugalom megszilárdítását fogja maga után vonni, és pedig azért, mert a nemzetiség eszméje, mely legtöbb esetben a történeti jogon alapul, egyenes ellentétben áll azon elvekkel, melyeknek nevében Európa legtöbb állományai, sőt maga a polgári társaság alapjaiban támadtatott meg”; ezen nézet, melyet akkor én magam fejeztem ki, s mely sokak által paradoxonnak tartatott, most nagy államok politikájának bevallott irány eszméjévé lett.

Meggyőződés: „hogy a nemzetiség elve az államok definitív alakulására is tetemes befolyással leend, nagy világtörténeti tények által igazoltatik, s a remény: hogy minél nagyobb lelkesedéssel fogott fegyvert annyi nép nemzetiségi jogaiért 1848-ban, minél makacsabb volt a harc, minél többet koczkáztatott mindenikük igényei valósításáért s feláldozott mindent: annál inkább csökkent gyűlölségük, annál inkább felmerült mindenikben közülök azon meggyőződés, hogy igényei csupán azon körben

valósíthatók, melyben az mások hasonló igényeinek sér-
tése nélkül történhetik” – e remény, mely akkor, midőn azt
kimondám, a legtúlzottabb optimizmusnak tartott, most részben
leo-alább teljesebbé ment, s ki azon irányt tekinté, melyben a
nemzetiség eszméje e hazában, mely ezen eszme legnehezebb
liarczainak színhelye volt, kifejlődött az oly időnek bekövetkezését
nem fogja lehetetlennek tartani: „midőn minden nemzetiség
szintűgy becsülni tanulja mások nemzeti jogait, mint az
egyes már most sem meri, másoknak bizonyos emberi
jogait megtámadni.”

Mindezt nem azért hozom fel, hogy az általam felállított
elvek s nézetek diadalát üljem. Azt, hogy Lagueronnière híres
röpirata nem munkából vette inspiratióját szintűgy tudom mint
azt is, hogy szorosán tudományos fejtegetéseim azon átalakulásra,
mely a nemzetiség eszméje körül hontársaim meggyőződésében
történt, vajmi csekély befolyást gyakoroltak.

Ha nagy megrázkódtatások után, minőkön keresztül men-
tünk, a szenvedélyek helyébe nyugott megfontolás lép, ha a tév-
tanok, melyek véres küzdelemre vezettek, később elvesztik hatá-
sukat s a küzdők a harcz után letéve fegyvereiket, barátságosan
szorítják egymásnak kezeit, az egyes a pillanat befolyásaitól sza-
badon tartva magát, előre láthatja az eredményt, de az érdem az
egész nemzetet, az egész ivadékot illeti, mely a tett tapasztaláso-
kon okulni tudott.

De ha e részben legkisebb érdemet se tulajdonítok magam
nak, s a közönségre nézve egészen közönösnek tartom is, hogy
bizonyos nézetek általam mondattak ki először; a felhozott tények
legalább felmentenek azon állításaim új igazolásától, melyekért,
midőn azokkal felléptem, avval vádoltattam, hogy a nemzetiség

eszmé iránt eléggé lelkesülni nem tudok, de melyek most e hazának magyar s nem magyar lakosai által, legalább a mennyiben nézeteikről tetteik után ítéelhetünk, egyértelműleg elfogadtattak.

Egy van azon tétélek között, melyeket az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámban a nemzetiségi lelkesedés következtésiről felállítok, melynek bebizonyítására az utolsó tíz év alatt előfordult tényekre hivatkoznom nem lehet, s ez azon állítás: hogy a nemzetiség nevében tett követelések oly országban, mely többféle ajkú polgárokat foglal magában, csak akkor elégitthetnek ki, ha az állam hatalma bizonyos korlátok közé szorítottván, a helyhatósági életnek mentül tágabb kör engedtetik; hogy tehát a nemzetiség eszméjeért való lelkesedés, mely korunkat jellemzi, az államélet körében szükségkép a túlságig vitt centralisatio korlátolását, s az önkormányzás elvének győzelmét fogja vonni maga után.

Miután a nemzetiség iránt az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámban elmondott nézeteimet annyira hibásaknak sőt veszélyeseknek tartod, hogy ellenök újra fellépni kötelességednek ösmereted, fel kell tennem hogy épen ezen állítás az, melyet hibásnak vagy legalább kellőleg be nem bizonyítottnak tartasz.

És csakugyan, mióta a francia forradalom következtésében az állam mindenhatóságának elve elterjedett, a helyhatósági autonómia – kevés kivétellel – oly szűk korlátok közé szorítottatott, hogy annak a nemzetiségek fejlődésére gyakorolt hatásáról a jelenből példát alig hozhatunk fel. Hogy tehát állításaimat tényekre alapítsam – felfogásom szerint az egyedüli mód, melyet követve a politikai tudomány is némi biztossággal haladhat – szükség, hogy egy kissé a múltra tekintsünk, ámbár csak oly időkre, melyek hozzánk aránylag még közel fekszenek, s oly tényekre, melyek olvasóim között senki előtt sem ismeretlenek. – Mert épen saját hazánk

múltja az, melyből nézetem szerint, a fennebbi állítás valósága kétségbe vonhatlanul bebizonyul.

Európának nagy nemzetei jelen nagyságukat a történet fejlődésének köszönik, s azon országok között, melyek a mi nyelv-egységöket illeti, századunkban a legirigyelhetőbb helyet foglalják el, nem ismerek egyet sem, mely még a 15-ik században különböző nemzetiségeket ne foglalt volna magában. Spanyol-, Francia- s Németország e részben egészen hasonlítanak egymáshoz és Magyarországhoz.

Miután nagyobb államaink kevés kivétellel a hűbéri viszonyok alapján fejlődtek, s a kiterjedés, melyben az egyes fejedelm hűbéri felsőbbségét gyakorolhatá, az egyes territóriumok földirati helyzetétől függött, mely a kisebb fejedelmet, ki védhető határok hiánya miatt függetlenségét hatalmasabb szomszéda mellett nem tarthatá fen – arra kényszeríté, hogy előbb hűbéresnek ismerje el magát, később hűbéri fejedelmét valóságos fejedelmének – s miután minden állam csak annyiban tarthatja fel magát, mennyiben az önállásának védelmére szükséges kellékeket bírja: igen természetes, hogy az államok alakulásánál nem az egyes nemzetiségek kiterjedése, hanem földirati viszonyok képezték a főmomentumokat, s hogy elvonatkozva egyes esetektől, melyekben hódítás vagy más rendkívüli körülmények nagy birodalmaknak ephemer életet adtak, egyébiránt csaknem minden állam, mely hosszabb ideig fentartá magát, létezésének s kiterjedésének okát fekvésében s természetes határaiban találja.

Hazánk e részben sem képez kivételt s valamint ki Európa földabroszát nézi, ha soha a politikai földiratról nem hallott volna semmit, Spanyol-, Olasz-, Francia-, Angolországban a nagy test egyes tagjait látja, melyeket maga a természet arra látszott rendelni, hogy külön államokat képezzenek; úgy az, ki földabro-

szunkat figyelemmel tekinti, sem azt, hogy a nép, melyet Árpád e földre vezetett, e nagy országot elfoglalá, kizárólag a hét vezér s nemzetünk vitézségének, sem azt, hogy a magyar birodalom soha állandóan tovább nem terjedhetett, mint azt már az Árpádok bírták, a hősies szellem fogyatkozásának nem fogja tulajdonítani. Kiterjedésének, mint korlátainak oka, földirati helyzetében fekszik. A kárpátok erős öve megvédé, de egyszersmind meg is szorítá a magyar állam kifejlődését, s ki történetünket ismeri, be fogja vallani, hogy a viszony, melyben egyes, e határokon túl fekvő országok, például Moldva-, Oláh- vagy Gácsország hazánkban a középkor alatt álltak, mindig változó s ingatag maradt.

De, ha Magyarország helyzete a mennyiben a nép-elemeket tekintjük, melyekből az állam keletkezett, s az okokat, melyeknek kiterjedését köszönő, semmiben sem különbözik is másoktól, annál nagyobb különbséget találunk, ha a nemzetiségi kérdés szempontjából ezen ország kifejlődésére fordítjuk figyelmünket.

Más országokban, hol előbb különböző nemzetiségek léteztek, ezen különbségeknek csak kevés nyomai maradtak – nálunk a nemzetiségi különbség maiglan fenáll; máshol az uralkodó nép magába olvasztá a többieket s nem csak magasabb műveltsége által, mellyel akkor még maga sem bírt, hanem azon eszközökkel, melyeket a német-rend a szlávok németesítésére használt s melyeknek Németországban később is elég példáit hozhatjuk fel; – nálunk hasonló eljárás még nem is kísértetett meg; s mégis daczára a faj és nemzetiségi különbségnek, mely e hazában létezik s létezett mindig, nincs talán ország, melyben a nemzetiség kérdése az utolsó időkig oly kevés zavarra adott volna alkalmat, mint épen hazánkban, s valamint azt, hogy Magyarország polgárai eredetökre nézve különböző népekhez tartoztak s különféle nyelveken szóltak, mint tény, senki se tagadhatja, úgy el fogja

ismerni mindenki azt is, hogy ezen ténynek történetünk egész folyamára a legújabb időkig nem volt semmi befolyása,

Újabb időben, midőn azon nézetek, melyek a nemzetiségi kérdés iránt e hazában egykor általánosak voltak, megváltoztak, multunk egyes legkitűnőbb férfiainak nemzetisége tudományos vitákra adott alkalmat. Voltak, kik a Zrínyiek dicsőségét a horvátoknak, a Hunyadiakét az oláhoknak akarták tulajdonítani, s maga Dugonics a túlzásig vitt magyar lelkesedésének daczára sem biztos arról, hogy nevénel fogva a szerb nemzet tagjának ne követeltessék; de váljon, nem bizonyítja-e épen ezen férfiak egész élete, a vér, melyet a hazáért ontottak, a hely, melyet irodalmunkban elfoglálnak, hogy azon szellem, mely ily vitákra alkalmat adott, előttük ismeretlen vala.

Nehéz időkön mentünk keresztül, a pártviszály sehol véresebb nyomokat nem hagyott maga után, mint hazánkban, s hosszú időszakokat hozhatunk fel, melyek alatt az ország polgárai egymás ellen fegyverben álltak. E küzdelmeknek okai különbözők voltak. A vallás, a trónörökösödés, a jobbágyok s urak közötti ellenségeskedés, egyes dynasták nagyravágyása s egyenetlensége, egy szóval mind az, mi más országok múltjában pártviszályra alkalmat adott, nálunk vérrel áztatá hazánknak téréit. Csak egy van, mit, ha történetünk e setét lapjain végig megyünk, a legújabb időkig nem találunk: azt, hogy a nemzetiség kérdése szolgált volna ily vizsgálódások alapokául.

Mikor Árpád családja kihalt, s mikor a felséges ausztriai ház a magyar királyi székre választatott, a pórhad, a vallási- és polgárháborúk nehéz időszakaiban, – az anjoui ház pártolói s ellenei, hívei Ferdinándnak s Zápolyának, a pór és nemesség, a katolikusok s protestánsok, Magyarország egyik fele a másikkal álltak szemközt, de egyik nemzetiség a másikkal soha. –

Történetünk ezen eseményeinek bár melyikére fordítsuk figyelmünket, a pártok érdekei s meggyőződésök, s nem nemzetiségek szerint csoportosulnak, s nincs eset, hogy egy vagy a másik párt csak e hazának egyajkú polgárait foglalta volna magában, kikkel a többiek szemben állnak.

S ha ez így van; ha éppen azon országban, melynek polgárai mint most, úgy történetünk egész folyama alatt annyi különböző nyelven szóltak, a nemzeti különbség nyolcz századon által semmi viszálykodásra alkalmat nem adott, ha a tapasztalás azt mutatja, hogy a hazának nagy fogalma sehol sem általánosabb, mint itt, hogy azon érzés, melyet a németek a falutornya patriotismusának neveznek, sehol sem ismeretlenebb mint c hazában, melynek lakói Erdély széleitől Pozsonyig egy hon polgárainak érzik s vallják magokat, nem kell-e elismernünk, hogy azon elvek, melyek hazai institutióknak alapul szolgáltak, helyesek, hogy azon eljárás, melyet a magyar törvényhozás és kormány a legújabb időkig követett, a legczélszerűbb vala arra, hogy minden nemzeti ségnek méltányos igényei kielégítenek.

És ugyan miben álltak ezek?

1. Azon percztől, midőn sz. István mind azokat, kik a keresztyénségtől eltérnek, s kiknek nagyobb része bizonyosan magyarokból állt – szolgaságra kárhoztatá, nem mutathatunk törvénykönyveinkben esetet, hogy valaki nemzetiségeért külön jogokat követelhetett volna. – Külön kiváltságok adattak az egyházi rendnek, a nemeseknek, egyes városok polgárainak s területek lakosságának s megszorítottak polgári jogaikban egyes vallási felekezetek, de valamint az említett kiváltságos rendek mindig az ország különböző nemzetiségű lakóiból álltak – úgy nincs eset, melyben valaki nemzetisége miatt polgári jogaiban megszorított volt.

2. A magyar törvényhozás tiszteletben tartá mindenkinék históriai jogait; egész országokéit, melyek a magyar koronához tartoztak— például Horvátország – szintúgy mint egyes területek vagy városokéit, melyek területén léteztek; s az állapot, melyben a legújabb idő az erdélyi szászokat találta, városaink, főkép bányavárosaink kiváltságos helyzete , bizonyosságául szolgál, hogy törvényhozásunk e tekintetben messzebb ment, mint arra más országban példát mutathatnánk. Végre

3. A magyar állami szerkezet tágas kört engedett a helyhatósági életnek, tágasabbat mint azt újabb időkben bár mily országban találjuk, s így midőn az egyes polgárnak legközelebb fekvő érdekeinek elhatározására szabadságot adott, egyszersmind kikerülte azon összeütközéseket, melyek ott, hol a kormány az egész közigazgatást legapróbb részletekig kezébe veszi, épen a helyi érdekek s a nyelvbeli kérdések felett mindig támadnak.

Csak ennek köszönhetni, hogy e hon különajkú s nemzeti-ségű lakói nyolcz századon keresztül egy ország polgárainak érezték magokat; hogy a másfél százados török járom alatt minden nemzetiség a közös haza felszabadításában látta saját szabadsága egyedüli reményét.

Hogy azon érzés, melyet Zrínyi Miklós Péter testvéréről szólva kifejez:

Ez én vitéz öchém mind Magyar, mind Horvát
Igazán szereti mert, látiuk, hazáját.

(Zrínyiász XVI. Ének).

Közérzés vala Horvátországban a legújabb időkig, hogy királyi városainak polgárai, nyelvökre nézve tótok vagy németek maradtak, de soha egy perczig nem szűntek meg magyarok lenni;

s hogy sem az ország egysége, azon szívósság által, mellyel hazánk külön ajkú lakosai saját nyelvek- s nemzetiségekhez ragaszkodtak, sem ezen nemzetiségek léte az ország egysége által nem veszélyeztetett.

S miután egész történetünk ezen tanúsághoz vezet, miután egy ideig eltérve az elvektől, melyeket eldódeink a különböző nemzetiségek iránt követtek, a tapasztalás megismerteté velünk a következéseket, melyeket ez az egész ország és minden egyes nemzetiségre nézve maga után vont, miután végre az egész világon, bár hová fordítsuk figyelmünket, mindenütt azt látjuk, hogy azon veszélyek, melyeket különböző nemzetiségű lakóknak együttléte előidézhet, azon arányban nőnek s kisebbednek, melyben a centralisatio elve ily országokban nagyobb vagy kisebb kiterjedésben alkalmaz tátik, eltűnve egészen, hol, mint a Schweitzban vagy az Ej szakám erikai államokban a helyhatósági autonómia minden polgároknak egyéni szabadságát tökéletesen biztosítja; váljon ezen tények nem igazolják-e azon nézeteket, melyeket sokszor említett munkámban a nemzetiségi eszme politikai következéseiről felállítottam, s melyeknek veleje röviden abban áll, hogy: oly országokban, melyeknek polgárai különböző nemzetiségekhez tartoznak, a nemzetiség nevében tett követelések csak úgy elégíthetnek ki, ha az államegységet nem a polgárok nyelvegységében keresve, a históriai jogok tisztelete s a helyhatósági autonómia által, minden egyes nemzetiség saját nemzetisége kifejlesztésére az állam körében teljes szabadságot élvez: s hogy ennél fogva a nemzetiség eszméjének hatalma szükségkép ezen elveknek általános alkalmazását fogja vonni maga után.

Mert valamint a ki a legújabb idők fejlődései processusát figyelemmel tekinti, belátja, hogy azon lelkesedésben, mely a nemzetiség eszméje iránt újabb időben Európaszerte nyilatkozik, nem egy pillanatnyi fellobbanás, hanem azon nagyszerű mozgalmak

egyike áll előttünk, melyek egy egész kornak irányát határozzák meg; úgy az emberi történet hasonló időszakai komoly tanulmányozása szükségkép azon meggyőződéshez vezet mindenkit, melyet mint tanulmányaim eredményét az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámban (586. I. II. köt.) kimondok, hogy az uralkodó eszmék (minő jelenleg a nemzetiségi) mindig azon államformákat idézik elő, melyek mellett azoknak valószínűsítése lehető, és épen ebben áll a befolyás, melyet ezen eszmék az államra gyakorolnak.

Megfeleltem kérdéseidre; azon vádakra felelni, melyeket a „Magyar Sajtó” s főképen a „Pesti Napló” szerkesztőségei ellen emelsz, a mennyiben ezek azt szükségesnek tartanak, reájok bízom, részemről csak azt jegyezvén meg, hogy eljárásukat egészen helyeslem. Miután egyes eszmék tudományos megvitatása, minőt cikked által előidézni kívántál – főképen, ha a vita egy hat év előtt megjelent s 900 lapra terjedő tudományos munkának egyes tételeit veszi kiindulási pontjául – nem a napi sajtó köréhez tartozik, s miután a nemzetiségi kérdés iránt – mint tenmagad mondod – e hazában jelenleg a legnagyobb egyetértés uralkodik, a tisztelt szerkesztőségek, midőn hasábjaidat cikked mellőzésével a napi eseményeknek s azon kérdéseknek tartották fen, melyek iránt véleménykülönbségek léteznek, csak azt tevék, mit olvasóik tőlük méltányosan követelhetnek, s én minden aggodalom nélkül nézek elébe a kellemetlen következtetéseknek, melyek, mint mondád, reám nézve abból támadhatnának, ha a közönségnek gáncsolni hajlandó része azt okoskodna ki ezen szerkesztőségek eljárásából, „hogy a Pesti Napló kalap alatt akarja tartani a b. Eötvös József nézetei feletti taglatokat” (17. lap).

A magyar közönség s én régen ismerjük egymást. Többször eltértünk nézeteinkben s elég hosszú irodalmi pályámon, melyet befutva, törekvéseim sokszor talán érdemök felett méltá-

nyoltattak, voltak oly pillanatok is, midőn a közvélemény nem pártolá, sőt roszalta fellépésemet; de azt, hogy nézeteimet, ha ki-
mondásukat kötelességemnek tartom, ildomosságból elhallgatom, s
hogy állításaim szabad discussióját kerülni szoktam s azon befo-
lyást, melyet barátság egyes lapok szerkesztőjére vagy főmunka-
társára ad, arra használom, hogy a nézeteim feletti taglalatok
kalap alatt tartassanak: ezt a magyar olvasó közönség bizonyosan
sem elébb sem most nem teszi fel rólam, s azért habár hosszú
okoskodásodra, mely által bebizonyítod, mennyivel jobb vala, ha a
Pesti Hírlaphoz nov. 5-én beküldött cikked azonnal jelent volna
meg, nem felelek is: szintoly nyugottan mint te röpiratod végén,
teszem le tollamat én is.